

Аналітична записка
про основні тенденції зміни значень показників, що застосовуються
для розрахунку індексу регіонального людського розвитку

Сумська обласна державна адміністрація

В області спостерігається тенденція до незначного збільшення **середньої очікуваної тривалості життя при народженні** від 71,02 року у 2013 році до 72,3 року у 2017 році, або на 1,8% (2014 рік – 71,15; 2015 рік – 71,23; 2016 рік – 71,68). У чоловіків цей показник збільшився з 65,7 року у 2013 році до 67,5 року у 2017 році, або на 2,7% (2014 рік – 66; 2015 рік – 65,9; 2016 рік – 66,6), у жінок – з 76,2 року у 2013 році до 76,9 року у 2017 році, або на 0,9% (2014 рік – 76,1; 2015 рік – 76,4; 2016 рік – 76,6). Різниця між показниками тривалості життя у чоловіків та жінок складала у 2013 році – 10,5 року, у 2017 році – 9,4.

Поряд з цим природний приріст населення має від'ємне значення і становить -8,7 (2013 рік – -7,8; 2014 рік – -8; 2015 рік – -8,2; 2016 рік – -8,9). Скорочення природного приросту зумовлено багатьма чинниками, у тому числі низьким рівнем народжуваності та високим рівнем смертності.

Незважаючи на зниження коефіцієнта смертності на 5,3% з 16,9 на 1 тис. населення у 2013 році до 16 у 2017 році (2014 рік – 17,2; 2015 рік – 17; 2016 рік – 16,9), відбулось зниження коефіцієнта народжуваності на 19,8% з 9,1 на 1 тис. населення у 2013 році до 7,3 у 2017 році (2014 рік – 9,2; 2015 рік – 8,8; 2016 рік – 8).

Зростання середньої очікуваної тривалості життя при народженні відбулось за рахунок зниження смертності:

дітей віком від 0 до 17 років на 23,1% з 0,65 на 1 тис. осіб відповідного віку у 2013 році до 0,5 у 2017 році (2014 рік – 0,6; 2015 рік – 0,65; 2016 рік – 0,6);

від туберкульозу в 1,6 раза з 13,8 на 100 тис. населення у 2013 році до 8,4 у 2017 році (2014 рік – 12,2; 2015 рік – 13,1; 2016 рік – 9,9);

від хвороб системи кровообігу на 4,1% з 1089,5 на 100 тис. населення у 2013 році до 1044,7 у 2017 році (2014 рік – 1065,5; 2015 рік – 1120,7; 2016 рік – 1112,9).

Для зниження смертності від хвороб системи кровообігу реалізується обласна цільова програма запобігання та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань, заходами якої передбачено своєчасне виявлення хворих на гострий коронарний синдром, у тому числі за допомогою мережі «Телекард» і діагностично-телеметричного консультативного кабінету «Юнет» на автомобілях швидкої медичної допомоги; надання медичної допомоги хворим гострим коронарним синдромом шляхом проведення тромболітичної та реперфузійної терапії.

В області придбано сучасний ангиограф та заплановано відкриття реперфузійного центру, що дозволить вчасно діагностувати у пацієнтів захворювання серцево-судинної системи і запобігти ризику можливих ускладнень.

Проблемним питанням є застаріла матеріально-технічна база лікувально-профілактичних закладів регіону (70%), погіршення умов життя та недостатнє фінансове забезпечення населення області, що, у свою чергу, провокує зростання

смертності від злоякісних новоутворень (за підсумками 2017 року порівняно з 2013 роком на 15,1%), СНІДу (у 1,6 раза).

Станом на 01.01.2018 чисельність наявного населення області становить 1094,3 тис. осіб (на 01.01.2014 – 1133 тис. осіб). Щорічно чисельність населення зменшується в середньому на 9-10 тис. осіб. Протягом останніх п'яти років населення області скоротилось майже на 38,7 тис. осіб (-3,4%).

Загальний показник коефіцієнту скорочення чисельності населення на 1000 осіб наявного населення зріс з -9,1 у 2013 році до -9,3 у 2017 році (2014 рік – -8,4; 2015 рік – -9,1; 2016 рік – -7,9) за рахунок природних втрат та інтенсивного міграційного відтоку населення, особливо молоді.

Серед причин смерті населення області 3 місце утримують зовнішні причини (самогубство, нещасні випадки, травми та отруєння). Серед зовнішніх причин смерті особливе занепокоєння викликає **смертність населення від навмисного самоушкодження**. Поряд з цим відмічається зниження зазначеного показника на 32,4% з 29 на 100 тис. осіб наявного населення у 2013 році до 19,6 у 2017 році (2014 рік – 28; 2015 рік – 29,9; 2016 рік – 21,6). Слід зазначити, що протягом 2013-2017 років також спостерігалася тенденція до зниження захворюваності на розлади психіки і поведінки на 11,9% з 319,35 на 100 тис. населення у 2013 році до 281,4 у 2017 році, що також вплинуло на зменшення кількості суїцидальних випадків.

Проблемним питанням є відсутність соціальних програм з проведення превентивно-профілактичної роботи, морально-правової, психологічної та соціальної допомоги громадянам.

В області збережено позитивну динаміку зростання грошових доходів населення. Протягом 2013-2016 років **відношення середньої заробітної плати до мінімальної** мало тенденцію до збільшення та коливалось від 2,34 у 2013 році до 2,87 у 2016 році. У 2017 році зазначений показник зменшився до 1,86, або на 35,2% до 2016 року, що є наслідком зростання у 2017 році розміру мінімальної заробітної плати більш ніж у 2 рази по відношенню до 2016 року, при цьому середня заробітна плата в області зросла лише на 43,9%.

Для забезпечення запровадження розміру мінімальної заробітної плати, визначеного державою, диференціації заробітної плати працівників бюджетної сфери, впливу на підвищення розміру середньої заробітної плати в регіоні, недопущення скорочення чисельності та звільнення працівників, переведення їх на режим неповного робочого часу в області діють обласна, міські та районні робочі групи із забезпечення реалізації рішень, спрямованих на підвищення рівня оплати праці та дотримання норм законодавства в частині мінімальної заробітної плати.

Зокрема, у 2017 році проведено 6 засідань обласної та 167 засідань міських та районних робочих груп. За результатами проведеної роботи в бюджетній сфері області запроваджено нарахування заробітної плати за відпрацьовану місячну норму робочого часу в розмірі не нижче мінімальної, упереджено безпідставне скорочення працівників. Керівники суб'єктів господарювання, які забезпечували низький рівень заробітної плати та мали ризики щодо неповної зайнятості найманих працівників, заслуховувались на засіданнях

робочих груп з питань легалізації виплати заробітної плати та зайнятості населення (1356 звітів).

Спільні дії органів Державної фіскальної служби у Сумській області та місцевих органів влади сприяли підвищенню рівня заробітної плати для працівників 661 підприємства-юридичної особи та 663 фізичних осіб-підприємців, додатковому надходженню до місцевих бюджетів 16,8 млн. гривень податку на доходи фізичних осіб. У суб'єктів господарювання виявлено 425 найманих осіб, які не були зареєстровані у законодавчо встановленому порядку, унаслідок чого додатково надійшло до місцевих бюджетів 451,3 тис. гривень.

Управлінням Держпраці у Сумській області в 2017 році проведено 38 позапланових перевірок та інспекційних відвідувань, під час яких виявлено 9 суб'єктів господарювання та фізичних осіб-підприємців, які використовували працю 16 найманих працівників без належного оформлення трудових відносин, унаслідок чого винесено штрафну санкцію на загальну суму 1,54 млн. гривень.

За даними Пенсійного фонду, за підсумками 2017 року загальна кількість працюючих до початку року зросла на 4,4 тис. осіб і становила 253,9 тис. осіб. Кількість працюючих, які отримували заробітну плату менше мінімального розміру, зменшилась на 13,3 тис. осіб.

В області постійно проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота з реалізації законодавства про працю, легалізації трудових відносин та виплати заробітної плати, соціального захисту працівників. На офіційному веб-порталі місцевих органів виконавчої влади Сумської області функціонують сторінки «Економічний розвиток», «Розвиток підприємництва», «Соціальний захист», друкованими та електронними засобами масової інформації області ведуться тематичні рубрики «Актуально про...», «Тема дня», «До уваги роботодавців», «Соціальна рубрика», «Зайнятість», де висвітлюються питання щодо запровадження мінімальної заробітної плати, недопущення безпідставного скорочення штатних посад працівників бюджетних установ, переведення на скорочений робочий день чи на скорочений робочий тиждень, забезпечення запровадження державних соціальних гарантій з оплати праці; місцевими телерадіокомпаніями зазначені питання висвітлюються також у рамках нарад, засідань робочих груп, що проводяться у Сумській обласній державній адміністрації, тощо.

Обсяг видатків місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) на одну особу в 2017 році зріс проти 2013 року у 2,7 раза, проти 2016 року – на 38,4% і становить 12469 гривень.

Зростання показника обумовлено, з одного боку, збільшенням дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок розширення бази оподаткування, обсягів дотацій і субвенцій з державного бюджету, поступовим підвищенням заробітної плати, змінами в ціновій політиці, з іншого боку, маємо тенденцію до зменшення чисельності населення області протягом останніх п'яти років (з 1133 тис. осіб – станом на 01.01.2014 до 1094,3 тис. осіб на 01.01.2018 (-38,7 тис. осіб).

З метою забезпечення коштами видаткової частини місцевих бюджетів відповідно до потреб Сумською обласною державною адміністрацією системно проводяться наради за участю голів районних державних адміністрацій, об'єднаних територіальних громад, міських голів, керівників місцевих фінансових органів області, головних розпорядників коштів місцевих бюджетів

з питань виконання місцевих бюджетів та їх збалансування для забезпечення виконання вимог частини четвертої статті 77 Бюджетного Кодексу України. Також із зазначених питань проводяться колегії Сумської обласної державної адміністрації.

Поряд з цим протягом останніх років в області спостерігається дефіцит коштів освітньої та медичної субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, унаслідок чого виникає проблема своєчасної оплати праці працівників освітньої та медичної галузей. Розподіл коштів медичної та освітньої субвенції здійснюється на основі затверджених формул, що забезпечує неупереджений підхід та справедливість такого розподілу. У той же час, на думку Сумської обласної державної адміністрації, підходи, що застосовуються при чинному формульному розподілі, мають окремі недоліки.

Зокрема, формула розподілу освітньої субвенції не враховує демографічні особливості Поліського регіону Сумської області, який має низьку щільність сільського населення, високу залісненість території та незадовільний стан транспортної інфраструктури, що ускладнює підвезення учнів і вчителів до опорних закладів. Крім того, не враховано видатки на поділ класів на підгрупи при вивченні окремих предметів, на навчання дітей, що за станом здоров'я не можуть відвідувати загальноосвітні навчальні заклади, а також видатки на такі типи закладів як ліцеї, гімназії та колегіуми. Що стосується незабезпеченості коштами на утримання закладів охорони здоров'я, то проблема дефіциту коштів на оплату праці пов'язана, у тому числі, із процесами децентралізації. У результаті від'єднання громад районні бюджети втратили частину власних надходжень, проте у своїй більшості залишили на своєму утриманні центральні районні лікарні, у той же час об'єднані територіальні громади не готові повноцінно брати участь у спільному утриманні таких лікувальних закладів.

З метою вирішення зазначених проблем пропонуємо внести зміни до постанов Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1088 «Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами» та від 14 січня 2015 р. № 6 «Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам», а також визначити базову модель закладу охорони здоров'я, видатки на утримання якої гарантує медична субвенція, або перелік медичних послуг, витрати на які забезпечують кошти субвенції. Зазначені пропозиції Сумською обласною державною адміністрацією направлено Міністерству освіти і науки України (лист від 10.04.2018 № 01-17/3388), Міністерству фінансів України (лист від 05.05.2018 № 01-17/4371).

Рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних у 2013 році становив 36,6%, у 2014 році – 30,8%, у 2015 році – 28,8%, 2016 році – 32,4%, 2017 році – 35,2%. Зниження показника у 2014-2015 роках обумовлене складними економічними та політичними умовами в країні, бойовими діями на сході України, що призвели до збільшення чисельності зареєстрованих безробітних та зменшення попиту на робочу силу.

У 2017 році в порівнянні з попереднім роком обласною службою зайнятості досягнуто позитивної динаміки результатів роботи за цим напрямом, рівень працевлаштування безробітних збільшився проти 2016 року на 2,8 в.п. до 35,2%.

У 2017 році за допомогою у працевлаштуванні до служби зайнятості звернулось на 2,7 тис. осіб менше проти 2016 року. Всього на обліку в 2017 році перебувало 43,4 тис. безробітних.

За підсумками 2017 року кількість роботодавців, які співпрацювали з центрами зайнятості та філіями Сумського обласного центру зайнятості, зростає проти 2016 року на 7% і становила 5,7 тис. одиниць; кількість вакансій у базі даних – на 4% до 30,3 тис. одиниць.

З метою сприяння працевлаштуванню громадян у 2017 році в області проведено 783 заходи, до яких залучено 1,6 тис. роботодавців, у тому числі 428 ярмарок та міні-ярмарок вакансій.

Активізовано роботу з ринкоутворюючими підприємствами області, зокрема, ТОВ «Охтирська молочна промислова компанія «Славія» працевлаштовано 169 осіб, ТОВ «Таланпром» – 167 осіб, підприємствами «Укроборонпрому» – 351 особу (зокрема, КП «Шосткинський казенний завод «Імпульс» – 210 осіб, ДП «Конотопський авіаремонтний завод «Авіакон» – 93 особи).

У 2017 році обласною службою зайнятості надано профорієнтаційні послуги 39,3 тис. безробітних та 41,7 тис. осіб, що не мають статусу безробітного. Забезпечено можливість дистанційного навчання за допомогою безкоштовних освітніх порталів «LingvaSkills» (навчається 1207 осіб) та «Prometheus» (915 осіб).

Запроваджено послугу з розміщення відеореєстру (у 2017 році розміщено на каналі YouTube та в соціальній мережі Facebook до 200 відеореєстру).

Проведено презентацію роботи Центру професійного успіху «Моя кар'єра», що пропонує багатоступеневу і доступну профорієнтаційну допомогу на всіх етапах професійного розвитку.

Крім того, у 2017 році запроваджено супровід окремих категорій безробітних при працевлаштуванні шляхом співбесід у тристоронньому форматі (роботодавець, безробітний, працівник служби зайнятості).

За результатами вжитих заходів збільшилась чисельність осіб, забезпечених роботою, на 1,6 тис. осіб та становила 24,5 тис. осіб. Завдяки новим формам роботи, клієнтоцентрованому підходу при підборі роботи 37,7% осіб, які звернулись за сприянням у працевлаштуванні, отримали роботу до набуття статусу безробітного. За сприяння служби зайнятості працевлаштовано 15,3 тис. безробітних (2016 рік – 14,9 тис. осіб).

Для запобігання різкому зростанню безробіття під час масових вивільнень працівників в області діяли 20 місцевих спеціальних комісій, організаційне забезпечення діяльності яких здійснювали органи соціального захисту населення (упереджено масове вивільнення працівників на 15 підприємствах, збережено 743 робочі місця).

З метою забезпечення реалізації державної політики у сфері зайнятості у регіоні реалізовувалась Програма зайнятості населення Сумської області на період до 2017 року. За даними моніторингу, протягом 2017 року в області створено майже 12 тис. нових робочих місць.

Сумська область входить до трійки областей країни, де один з найвищих чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком три-п'ять років, який значно перевищує середній по країні. Протягом

останніх років спостерігається поступове зростання зазначеного показника з 93% у 2013 році до 94% у 2017 році. Лише у 2015 році рівень охоплення становив 92,7%, що обумовлено низькою кількістю створених місць у закладах дошкільної освіти. Зокрема, у 2015 році створено 226 місць проти 335 місць у 2016 році та 348 місць у 2017 році.

Поряд з цим, слід зазначити, що дефіцит місць у дошкільних закладах та зростання потреби у забезпеченні дошкільною освітою пов'язані, у тому числі, із помітним підвищенням темпів народження, що мало місце у 2009-2013 роках.

Для забезпечення успішного функціонування дошкільної освіти забезпечується виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2017 р. № 871-р «Про затвердження плану заходів на 2017-2019 роки поетапного створення додаткових місць у закладах дошкільної освіти для дітей дошкільного віку», ужито заходів щодо створення додаткових місць у закладах дошкільної освіти шляхом повернення приміщень, що тривалий час використовувалися не за призначенням, реорганізації закладу загальної середньої освіти в навчально-виховний комплекс з дошкільним відділенням, відкриття додаткових груп у функціонуючих закладах дошкільної освіти. Зокрема, у 2017 році в закладах дошкільної освіти створено 21 дошкільну групу на 348 місць, за перше півріччя 2018 року – 12 груп на 230 місць. Як наслідок, зменшується кількість вихованців у розрахунку на 100 місць зі 111 дітей на 01.01.2017 до 110 дітей на 01.01.2018, підвищено відсоток охоплення дітей дошкільною освітою на 0,2 в.п. проти 2016 року (до 94%).

Одним із шляхів вирішення проблемних питань дошкільної освіти та надання якісних освітніх послуг є сприяння відкриттю корпоративних закладів дошкільної освіти.

Протягом 2013-2017 років спостерігається зменшення кількості випускників вищих навчальних закладів до загальної кількості населення віком 25-70 років щороку на 0,1 в.п. (з 1,7% у 2013 році до 1,3% у 2017 році). Зменшується випуск фахівців з вищих навчальних закладів як I-II рівнів акредитації, так і III-IV рівнів акредитації. У цілому загальна кількість випускників з 2013 року скоротилась на 3 тис. осіб, або на 23,8% (з 12,6 тис. осіб у 2013 році до 9,6 тис. осіб у 2017 році). При цьому скорочення чисельності випускників вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації відбувається більш високими темпами (-25,2% проти зменшення на 13,3% у закладах I-II рівнів акредитації за 2013-2017 роки).

Основними причинами зазначених тенденцій є: поступове скорочення чисельності учнів загальноосвітніх навчальних закладів до 2014 року; випускники шкіл, особливо з високим балом ЗНО, здебільшого обирають для вступу вищі навчальні заклади у великих містах або їдуть навчатися за кордон; відсутність програм підтримки стартапів започаткованих випускниками закладів вищої освіти I-IV рівнів акредитації тощо.

Директор Департаменту
економічного розвитку і
торгівлі Сумської обласної
державної адміністрації

Ірина Шумило 62 08 16

О.СІТАК